

ЛИЦАРСЬКІ ТУРНІРИ ЯК КУЛЬТУРНА ОСОБЛИВІСТЬ КРАЇН ЄВРОПИ ДОБИ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Вінницький національний технічний університет

Анотація

У роботі розглянуто засади проведення лицарських турнірів, описано традиції їхньої організації у країнах Європи у добу Середньовіччя.

Ключові слова: лицар, турнір, культура, Європа, Середньовіччя.

Abstract

The work examines the principles of conducting knightly tournaments, describes the traditions of their organization in European countries throughout the Middle Ages.

Keywords: knight, tournament, culture, Europe, Middle Ages.

Вступ

Доба Середньовіччя у Європі характеризується визначальним впливом християнської церкви на політичний, соціальний, економічний та культурний аспекти цього регіону. Взаємодоповнюючись, ці аспекти творили особливий стиль життя, який, розвиваючись упродовж десятих сторіч, забезпечував європейцям стабільне існування у феодальній системі за умов постійної боротьби з представниками інших культур за території, природні ресурси, символи віри тощо. З огляду на це, зрозумілими є причини виникнення особливого суспільного стану у країнах Середньовічної Європи – лицарства (військовиків-вірян), яке, маючи власний кодекс честі та низку інших привілеїв, забезпечувало європейцям охорону від збройних нападів невірних та оберігало християнство від будь-яких зазіхань на нього. Цікавим у контексті еволюції лицарів як суспільного стану є демонстрація ними власної військової майстерності на лицарських турнірах як спосіб показати власну силу та затребуваність представникам інших суспільних станів (особливо аристократії). Таким чином лицарі не лише зміцнювали власний бойовий дух, але й знаходили продовження власної традиції шляхом долучення зацікавленої молоді до лицарства.

Метою роботи є узагальнення традицій проведення лицарських турнірів у Середньовічній Європі.

Результати дослідження

Лицарські традиції, які ґрунтуються на особливих етичних звичаях, формувались століттями. Основу цих традицій становила християнська мораль: справжній лицар мусив буди доблесним у бою, вірним дамі свого серця, завжди дотримуватися своїх обіцянок, стояти на боці слабших, боронити свою землю, своїх людей та віру Христову, поширювати християнські звичаї [1, с. 5].

Аби стати лицарем, необхідно було пройти особливу процедуру. За давнім звичаєм, лицар, який посвячував кандидата, вдаряв його мечем по плечу, водночас виголошуючи спеціальну формулу, після чого, одягнувши шолом та золоті шпори, вручав кандидатові меч – символ лицарської гідності, а також щит із зображенням лицарських герба та девізу. Отримавши відповідні атрибути, новопосвячений лицар давав клятву вірності, зобов'язуючись дотримуватися кодексу честі [4, с. 75].

Улюбленою розвагою лицарів були турніри, які беруть початок від збройних ігор давніх германців. У них брали участь як багаті, так і бідні лицарі, почасти навіть з різних країн. Змагання тривали від одного до декількох тижнів. Загибель лицаря на турнірі була рідкістю, переможець отримував подарунки від організатора турніру та вшанування публіки [1, с. 128].

Основним типом змагань на лицарських турнірах XIII ст. були групові бої «меле», які відбувались у пішому чи кінному бою «на мечях та булавах» до трьох ударів. Кожен лицар вивішував біля свого табору два щити – миру та війни. Усі учасники турніру могли вибрати собі супротивника самостійно, торкнувшись своєю зброєю одного зі щитів, який висів біля табору іншого учасника, «залежно від зброї, якою хотів битися» [1, с. 137].

Поступово «меле» витіснили «копійні зшибки», змагальний сенс яких зводився до того, щоб вибити супротивника із сідла або ж переламати його спис. У XIV ст. переможець мав у боях збити три «зшибки», а наприкінці XIV ст. – вже п'ять [1, с. 138].

Наприкінці XV ст. почали набувати популярності змагання під назвою «pas d'armes» – театралізована вистава з військовим сюжетом, у якій лицарські змагання були лише частиною вистави. Зазвичай, на таких турнірах одна частина учасників обороняла певний важливий пункт від супротивника. Цей поєдинок тривав близько півгодини [2, с. 109].

Про популярність лицарських турнірів свідчить те, що вони не припинялись навіть під час Столітньої війни. Так, у 1350 р. під час військової компанії у Бретані поблизу замку Джосселіні відбувся турнір між французькими та англійськими лицарями, на якому кожна зі сторін виставила п'ятдесят бійців. Лицарів, які зазнали поразки, ворожа сторона забирала у полон. Цікавим є той факт, що впродовж турніру не постраждав жоден воїн, а з бранцями обходились як із близькими друзями [1, с. 179].

Лицарські турніри сягнули вершини у XV ст. На той час основними центрами проведення змагань стали Німеччина та Італія. Повернення до ідей античності у Європі, початок якого датується кінцем доби Середньовіччя, знайшло своє відображення й у лицарських турнірах: в Італії, зокрема, лицарі почали виїжджати на турнір на колісницях. У 1466 р. під час одного з лицарських турнірів у Падуї було задіяно статую Юпітера, у 1501 р. у Римі на початку турніру на площу було викочено величезний човен, який лицарі брали штурмом. Ці приклади свідчать про те, що в уявленнях італійських правителів (покровителів турнірів) лицарські змагання прирівнювались до гладіаторських боїв.

У XIII ст. французьким королем Філіпом Валуа було видано перші правила проведення лицарських турнірів – «Status Armarij». За цими правилами, на турніри допускались лише дворяни у третьому поколінні, брати участь у турнірі було заборонено клятвопорушникам, які образили католицьку віру, образили даму чи зганьбили честь господаря турніру. У виступі також було відмовлено тим лицарям, які займались лихварством [1, с. 139].

Відтоді участь у турнірах стає можливою тільки для знатного стану. Шляхетні лицарі пишались своїм походженням, саме через це кожен із них мав власний герб – родову відзнаку. Предмети та забарвлення, використані в оформленні герба, мали символічний зміст, який доповнювався фамільним чи орденським девізом. Герб містився на бойовому прапорі лицаря, а також, зазвичай, на його бойовому вбранні.

Починаючи від кінця XIII ст., під впливом поширення куртуазних романів та куртуазної культури загалом, дедалі більше розвивається культ «дамі серця», на честь якої влаштовувались турніри. Це зумовило збільшення видовищності змагань: вбрання лицарів все більше відрізнялось від бойового строю, зброя почала нагадувати тренувальну. Учасники турніру прикрашали свої костюми різними розкішними деталями. Турніри все частіше супроводжувались маскарадами, танцями та розкішними бенкетами. Зазвичай, на таких турнірах були присутні менестрелі, які оспівували славу переможців, таким чином рекламуючи їх. Поширеним став образ таємничого лицаря-блукача.

У XIV ст. абсолютна більшість лицарських змагань уже були радше видовищем, аніж змаганням, що характеризувалось відповідними атрибутами. Цим періодом датуються згадки про лицарів, які вдягали шати воїнів короля Артура. У 1343 р. учасники одного з лицарських турнірів одягли костюми Папи Римського та його легатів. Розширюючи масштаби шоу, у 1312 р. вперше було проведено «потішну» облогу замку для широкої публіки.

Останній розквіт лицарських турнірів відбувся за імператора Священної Римської Імперії Максиміліана I, якого історики прозвали «Останнім лицарем», оскільки після його смерті лицарство

та лицарські турніри фактично припинили існування [3, с. 20]. За його правління дещо змінились правила змагань: після кожної «зшибки» лицар повертався на те місце, де починав бій, беручи паузу, після чого брав новий спис та повертався на поле бою. Це призвело до збільшення рівня смертності на турнірах, оскільки лицарі, отримавши перепочинок та нову зброю, боролись до остаточної перемоги когось одного з них.

Виродження культури лицарського турніру завершилось у XVI ст., що першочергово обумовлено поступовим відмиранням лицарського стану, витісненням його на полі бою піхотою та регулярною армією. На той час турніри все більше нагадували театр, аніж битву. Продовжувачем ідеї лицарських турнірів стали дуелі, під час яких дворяни з'ясовували свої відносини та демонстрували власну вправність зі зброєю.

Висновок

Отже, лицарські турніри є вагомою складовою культури Середньовічної Європи, на яких лицарський стан демонстрував власну військову майстерність. Окрім цього, турніри мали значний просвітницький аспект, адже вони сприяли поширенню лицарського кодексу честі, заснованого на християнській моралі. З плином часу та еволюцією збройних сутичок, лицарські турніри, у силу поступового виродження лицарського стану, перетворились на культурницьке явище, втративши змагальний аспект та увібравши елементи театру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Грачов Ю. Лицарство в середньовічній Європі. Київ: Аквілон-Плюс, 2006. 286 с.
2. About pas d'armes. URL: https://dbpedia.org/page/Pas_d%27armes
3. Anderson N. Maximillian I: Tournament Fanatic. *Medieval Warfare*, vol. 7, no. 3, 2017, pp. 20-23.
4. Barber R. *The Knight and Chivalry*. Woodbridge: Boydell Press, 1970. 415 p.

Гончар Богдан Віталійович – студент групи БМІ-226, факультет інформаційних електронних систем, Вінницький національний технічний університет, e-mail: bogdgonchar@gmail.com

Чередниченко Володимир Володимирович – студент групи БМІ-226, факультет інформаційних електронних систем, Вінницький національний технічний університет, e-mail: djygo22@gmail.com

Науковий керівник - Сідлецька Тетяна Іванівна, кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри суспільно-політичних наук, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, e-mail: sidletska79@gmail.com

Bogdan Honchar – student of Faculty of Information Electronic Systems, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: bogdgonchar@gmail.com

Volodymyr Cherednychenko – student of Faculty of Information Electronic Systems, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: djygo22@gmail.com

Supervisor - Sidletska Tetiana I., Candidate of Art Criticism (Ph.D.), assistant professor of Social and Political Sciences Department Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: sidletska79@gmail.com